

УДК 37.035.4(477)

Іванов М. С.

СИСТЕМА ПОЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ МОЛОДІ УКРАЇНИ: ГОЛОВНІ НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті обґрунтовується важливість вирішення проблем удосконалення системи політичної освіти молоді. Автор виокремлює її завдання в перехідному суспільстві, що демократизується, показує головні напрямки наукового вивчення даної проблеми, складності та головні завдання, які постають перед дослідниками питань розвитку громадянської та політичної освіти.

Політичні знання і культура потрібні сьогодні будь-якій людині, незалежно від її професійної належності, віку та статі, оскільки, живучи в суспільстві, вона неминує повинна взаємодіяти з іншими людьми та державою. Без володіння такими знаннями особистість ризикує стати розмінною монетою в політичній грі, перетворитися на об'єкт маніпулювання і поневолення з боку більш активних у політичному відношенні сил. Причому ступінь цього ризику в нашому суспільстві достатньо високий, оскільки політичні процеси в ньому для сучасного покоління є новими та незвичними.

Таке становище сьогодні наштовхує частину дослідників політичного процесу в нашій країні на необхідність вивчення шляхів подолання ситуації, яка склалася. Підвищення рівня політичної свідомості громадян є, безумовно, ключем до вирішення найгостріших проблем як значної частини індивідів, так і самої держави, що декларує своє прагнення стати демократичною, правовою та соціальною.

Виходячи з цієї тези, можна твердити, що сьогодні перед сучасною демократичною державою стоять складні та важливі завдання оптимізації просвітницької діяльності серед громадян. Це в кінцевому результаті необхідно всьому суспільству, тому що охороняє його від деспотизму і тиранії, від антигуманних і економічно неефективних форм державної та громадської організації. Тому свідоме формування політичної культури як мистецтва спільного цивілізованого проживання людей у державі — турбота всього сучасного суспільства, важлива умова його благополуччя.

Демократичний лад не може утвердитись і бути ефективним без відповідної політичної культури населення. Демократія передбачає перетворення людини на джерело влади, вершителя долі своєї країни і міжнародної політики. І хоча в умовах демократичної держави далеко не кожен індивід впливає на прийняття політичних рішень, саме від свідомого вибору й активності більшості громадян залежить задоволення у державній політиці інтере-

сів різних груп населення, компетентність і відповідальність правлячих еліт.

При цьому слід зауважити, що стан політичної культури не є продуктом запозичених досягнень розвинутих суспільств, як дехто може вважати. На нашу думку, це завжди продукт власного досвіду, який накопичується та передається від покоління до покоління. І якщо припустити, що в своїй історичній минувшині попереднє покоління не мало стійких демократичних традицій, то можна передбачити, що наступне покоління, незважаючи на намагання офіційних інституцій запровадити відмінні цінності, зберігатиме риси попереднього покоління більшою мірою, ніж запозичені їх зразки, хоч би якими прогресивними вони були.

Здатність громадян до прийняття раціональних рішень, участі в політиці не формується стихійно, а набувається в ході систематичного набуття ними відповідних знань і досвіду. Сьогодні у всіх індустріально розвинутих демократичних країнах існують спеціальні інститути політичної освіти, що допомагають розв'язувати ці завдання. Діяльність таких установ не можуть замінити засоби масової політичної комунікації — телебачення, радіо, газети, що дають звичайно лише поверхову картину подій і передбачають уміння громадян самостійно, критично аналізувати одержувану інформацію.

Практичне здійснення політосвітньої діяльності в сучасному світі виходить за межі національно-державних кордонів. Так, країни Європейського Союзу координують зусилля в царині політичної освіти для формування у своїх громадян почуття західноєвропейської ідентичності, належності до загальної батьківщини — Західної Європи, до нового міждержавного об'єднання. Тим самим зміцнюється суб'єктивна, індивідуально-мотиваційна основа західноєвропейської інтеграції. Цей досвід становить одну з цінностей і перспектив нашого суспільства, тому одним із завдань дослідників є його вивчення та поширення.

Демократична політична освіта базується на визнанні основних гуманістичних цінностей і, насамперед, волі й гідності кожної особистості, її природних невід'ємних прав. Вона допомагає громадянину правильно оцінити відповідний суспільний лад, усвідомити свої місце і роль у державі, права й обов'язки. Головна її мета — навчити людину адекватно орієнтуватися в складному і суперечливому сучасному світі, представляти і захищати свої інтереси, поважаючи інтереси і права інших людей, колективно вирішувати загальні проблеми. Вона спрямована також на формування в громадян поваги до демократичного порядку й забезпечує його державними і суспільними інститутами, тому що без твердого політичного порядку воля окремої особистості не може бути реальною.

Крім того, демократична політична освіта покликана надати політиці людський вимір, стримувати прояви егоцентричної мотивації в політичних діях, нетерпимості й емоційної неврівноваженості, а також ідеологічного класового чи націоналістичного ірраціоналізму, що нерідко виступає під прапором боротьби за тотальну раціоналізацію суспільства, р* За даними деяких досліджень [1] серед молоді справді малопопулярними є такі поняття, як патріотизм, чітка громадянська позиція. Цей стан відбиває рівень політичної свідомості даної категорії населення, зокрема, нестійкі уявлення про власні ідеали, які часто є гібридом поширюваних цінностей західної культури та місцевих реалій, пов'язаних з руйнуванням цінностей попередніх поколінь. Негативний вплив на громадянське виховання та орієнтації молоді сьогодні мають факти грабіжницького ставлення частини політичної і економічної еліти до іншої частини суспільства. Саме під їх впливом молода генерація здебільшого виховується в атмосфері духовного зубожіння, спустошення, бездушності, аморальності, зневіри в майбутньому.

Хаотична популяризація в нашому суспільстві цінностей та моральних норм сучасної масової культури західного світу значною мірою викривила свідомість, психологію населення взагалі, а молоді — особливо. Саме це, разом з практичним ігноруванням заходів з розбудови стійкої системи політичної освіти, призвело до падіння рівня політичної свідомості української молоді. Враховуючи дані всеукраїнських соціологічних досліджень [2], можна сказати, що більшій частині молоді, в тому числі найосвіченішій її частині — студентству, властива аполітичність, яка виявляється в абсентеїзмі, ігноруванні ролі політичних інституцій сучасного суспільства. Дехто може сказати, що це не є проблемою, бо політизованість теж є симптомом негараздів суспільного життя, і в ситуації, що склалася в Україні, політична пасивність молоді швидше благо, ніж зло. З цього приводу можна зауважити, що якоюсь мірою це може сприйматися саме так.

Однак не можна не помічати й того, що подальше погіршення економічної ситуації в країні та посилення інших кризових явищ може спричинити зростання політичної активності молоді. І в цій ситуації існуюча політична система може бути практично нездатною демократичними засобами долати надмірну, а може, й агресивну політичну активність, підґрунтям якої безумовно є певний стан ідеологічних пріоритетів серед молоді. Тому при вивченні проблем удосконалення системи політичної освіти окрему увагу слід звернути на з'ясування стану ідеологічних орієнтацій молоді, їх трансформацію та дослідження можливостей впливу на їх розвиток засобами політичної освіти.

Отже, головним завданням наукових досліджень цієї галузі суспільного життя повинно стати доведення гіпотези про те, що в демократичному суспільстві, на відміну від тоталітарної держави, де політична освіта зводиться до впровадження в масову свідомість офіційної ідеології, вона повинна спиратися в першу чергу на загальнолюдські цінності, базуватися на принципах деідеологізації, департизації і добровільності.

Оволодіння громадянами основами політичної науки і демократичної культури — одна з найважливіших умов успіху політичних і суспільних реформ в Україні й інших постсоціалістичних державах. Відомо, що будь-які соціальні зміни починаються, насамперед, із свідомості людей. Особливо це важливо для студентської молоді, яка отримує фах політологів. Адже у вирішенні відзначених питань саме вони виступають не тільки об'єктом політичної освітньої діяльності, а й одним з провідних суб'єктів цього процесу.

Особливо необхідні політичні знання і навички молодому поколінню, для якого характерні радикалізм суджень і дій, підвищена сприйнятливості до різного роду утопічних ідеологій та демагогічних закликів. Саме цим можна пояснити актуальність такого роду досліджень.

Слід зауважити, що ці дослідження покликані зробити свій внесок у розв'язання цілого ряду методологічних проблем. При цьому слід звернути увагу на суттєві розбіжності як серед вітчизняних, так і серед зарубіжних дослідників щодо тлумачення фундаментальних понять «політична освіта», «громадянська освіта», «політична соціалізація» та їх співвідношення.

Крім цього, вимагають свого уточнення завдання та зміст політико-освітнього процесу. Поряд із загально визнаними завданнями оволодіння політичними знаннями, досвідом взаємодії і узгодження політичних інтересів та формування системи потреб та принципів особистості, необхідні зусилля для обґрунтування завдання системи політичної освіти з формування політичної культури молоді в умовах трансформації політичної системи.

Також важливим методологічним аспектом даної проблеми є характеристика структури існуючої системи політичної освіти в Україні та з'ясування її оптимального стану. Вирішення вказаної проблеми неминуче поставить завдання щодо здійснення порівняльної характеристики кількох систем політичної освіти, які існували в попередні часи та існують сьогодні при різних формах державного ладу і політичних режимах.

Аналіз праць сучасних вітчизняних науковців показує, що даний аспект проблеми вимагає подальшого вивчення та поглиблення висновків про шляхи і напрямки значного посилення впливу політичної освіти молоді на її ідеологічні орієнтації, життєву позицію та участь у політичному процесі.

Перехід від командної економіки до ринкового господарювання й від авторитарної політичної си-

стеми до правової держави вимагає корінних змін у політичній культурі населення, і в першу чергу молоді, формування масового менталітету, адекватного ринковій економіці і плюралістичній демократії. Розвиток демократичної політичної свідомості сприяє також зміцненню в населення почуття громадянського обов'язку, відповідальності перед суспільством і державою, обмежує вплив політичного радикалізму й екстремізму.

Розуміння цього завдання не може викликати серйозних заперечень. Разом з тим, аналіз опублікованих досліджень вітчизняних науковців свідчить про те, що сьогодні ще не склалося усталених уявлень про основні риси менталітету, який відповідає вказаним формам влаштування економічної та політичної сфери.

1. Див.: *Ватутін О.* Політична соціалізація молоді в сім'ї і становлення політичної психології індивіда // Людина і політика.— 2000,— № 5.— С 69.

2. *Жадан І. В.* Психолого-педагогічні проблеми політичної освіти молоді // Наукові записки НаУКМА.— Т. 18.— Політичні науки,— К., 2000,— С 91—95.

Ivanov M. S.

SYSTEM OF POLITICAL EDUCATION OF YOUTH OF UKRAINE: THE MAIN DIRECTIONS OF RESEARCH

In clause the importance of the decision of problems improvement of system of political education of youth is proved, his tasks in a transitive society are determined. The author shows the main directions of scientific research of the given problem, marks complexities and basic tasks, which arise before the researchers of questions of development of civil and political education.